

РИНКОВІ ПЕРЕТВОРЕННЯ ТА ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ РІВНЕНСЬКОГО РЕГІОНУ

О.В. ЧИПАК

Науково-дослідний центр

“Рівнеагропромпродуктивність”

Проаналізовано стан забезпечення продовольчої безпеки в Україні та в Рівненській області зокрема. Показано динаміку виробництва та споживання населенням основних видів сільськогосподарської продукції, харчових продуктів порівняно з раціональними та мінімальними нормами.

Постановка проблеми. З набуттям незалежності Україна стала повноправним членом світового співтовариства з притаманними йому глобальними інтеграційними процесами В умовах, коли існують різний рівень соціально-економічного розвитку країн, різний ступінь їх забезпеченості природними ресурсами, екологічні проблеми тощо, кожна країна має визначити своє місце у спільному вирішенні проблем продовольчої безпеки людства [1].

Безперечно, основою вирішення проблеми продовольчої безпеки є ефективний і сталий розвиток сільського господарства. Наразі найважливішим завданням агропромислового виробництва регіону слід вважати його повне продовольче самозабезпечення з урахуванням потреби імпорту та експорту харчових продуктів. На рівні кожної області постає завдання постійного моніторингу стану продовольчого забезпечення.

Для аграрного сектору України та Рівненської області зокрема, характерні значні запаси чорноземів, сприятливі природно-кліматичні умови, достатня густота населення, зручне розташування сільськогосподарських угідь. Із 60,3 млн га сільськогосподарських земель України 70,8 % становлять сільськогосподарські угіддя (рілля, сіножаті і пасовища) [2]. Отже, Україна повинна якнайповніше скористатися унікальними можливостями для розвитку аграрного сектору з метою гарантування продовольчої безпеки населення.

Проблема продовольчої безпеки набуває державної ваги як складова економічної безпеки України, один із вагомих національних пріоритетів, гарант державної незалежності та вирішення соціальних проблем. Продовольчу безпеку необхідно розглядати як якісну складову економічної безпеки та найважливішу умову існування й незалежності держави [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З питання продовольчої безпеки наявна достатньо велика кількість публікацій як вітчизняних, так і зарубіжних науковців-економістів, а саме: Н. В. Сеперович, І. В. Дергалюк, Н. С. Морозюк, М. А. Лисак,

Н. Зачосова та ін. У своїх працях вони досліджували теоретичні аспекти продовольчої безпеки, її структуру та методи оцінки. Разом із тим окремі питання залишаються відкритими для нових наукових досліджень.

Мета дослідження – проаналізувати сучасний стан продовольчої безпеки на прикладі Рівненської області та порівняти із досягнутими рівнями виробництва і споживання харчових продуктів як у регіоні, так і по Україні в цілому.

Виклад основного матеріалу. Згідно з чинним законодавством України, продовольча безпека визначається як захищеність життєвих інтересів людини, що виражається в гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування для підтримання її звичайної життєдіяльності. Продовольча безпека має тісний зв'язок з внутрішніми (розвиток аграрної сфери, продовольча забезпеченість країни) та зовнішніми (глобальна продовольча проблема, зовнішньоекономічна політика держави тощо) чинниками [3].

Фундаментальною основою продовольчої безпеки і продовольчої незалежності держави в цілому та Рівненської області зокрема є ефективний і сталий розвиток АПК, у першу чергу його головної ланки – сільського господарства. Слід зазначити, що за останні роки відбулися позитивні зміни у виробництві валової продукції сільського господарства. Рівень продовольчої безпеки держави зріс на 18 %. Про це свідчать темпи зростання виробництва валової продукції (табл. 1). Виробництво валової продукції сільського господарства України у 2016 р., порівняно з 2012 р., збільшилося на 18 %. По Рівненському регіону цей показник зріс на 9 %. Частка Рівненського регіону за виробництвом валової продукції у 2012 р. була 2,8 %, у 2016 р. – 2,6 %. Тобто, виробництво валової продукції регіону зменшилося на 0,2 %. За виробництвом валової продукції Рівненська область посідає 19 місце в Україні.

На одну особу в Україні в 2012 р. припадало 4897 грн річної валової продукції. В наступні роки виробіток валової продукції мав тенденцію до зростання і в 2016 р. становив 5967 грн. По Рівненській області цей показник у 2012 р. був вищим від середнього по Україні на 9,4 %, а починаючи з 2015 р. мав тенденцію до зниження і в 2016 р. був нижчим за середньодержавний на 3,1 %.

Позитивну динаміку у своєму розвитку продемонструвало рослинництво (порівняно з 2012 р. виробництво валової продукції зросло на 27 %), тоді як у тваринництві виробництво валової продукції знизилося на 2 %. По Рівненській області рослинництво і тваринництво показало стрімку динаміку зростання. Виробництво валової продукції рослинництва зросло на 12 %, тваринництва – на 2 %. Питома вага регіону щодо виробництва валової продукції

рослинництва серед областей за ці роки знаходилася в межах 2,7 – 2,4 %. Таким чином, область посідає 19 місце серед регіонів України. Питома вага виробництва валової продукції тваринництва за останні роки збільшувалася від 3,0 % у 2012 р. до 3,2 % у 2016 р. За цим показником область посідає 14 місце серед інших регіонів.

Таблиця 1

**Динаміка виробництва валової продукції сільського господарства
(у постійних цінах 2010 р.) [2, 4]**

Показник	Рік					2016 р. до 2012 р., %
	2012	2013	2014	2015	2016	
Україна						
Валова продукція по всіх категоріях господарств, млн грн	223255	252859	251427	239467	254641	118
У тому числі: на одну особу, грн	4897	5559	5847	5589	5967	125
Валова продукція рослинництва, млн грн	149233	175895	177708	168439	185052	127
Валова продукція тваринництва, млн грн	74021	76964	73719	71028	69588	98
Рівненська область						
Валова продукція по всіх категоріях господарств, млн грн	6190,1	6564,4	6905,7	6408,7	6723,2	109
У тому числі: на одну особу, грн	5356	5670	5953	5521	5784	108
Частка області у загальнодержавному виробництві, %	2,8	2,6	2,7	2,7	2,6	
Валова продукція рослинництва, млн грн	3971,9	4222,5	4542,3	4148,5	4463,5	112
Частка області у загальнодержавному виробництві, %	2,7	2,4	2,6	2,5	2,4	
Валова продукція тваринництва, млн грн	2218,2	2341,9	2363,4	2260,2	2259,7	102
Частка області у загальнодержавному виробництві, %	3,0	3,0	3,2	3,2	3,2	

Обсяги виробництва основних видів сільськогосподарської продукції на одну особу, які визначають основу продовольчого забезпечення населення країни наведено в таблиці 2.

У цілому по Україні зниження виробництва основних продуктів на одну особу в 2016 р. порівняно з 2012 р. становить: цукрових буряків – 8,8 %, молока – 2,8 %, яєць – 15,5 %. Проте виробництво зерна, овочів та м'яса зросло на 52,8 %, 0,5 % та 12,2 % відповідно.

Така ж тенденція простежуються і в Рівненському регіоні. Так, у 2016 р. порівняно з 2012 р. майже в два рази зменшилося виробництво цукрових буряків на одну особу, картоплі – на 6,9 %, овочів – на 6,5 %, м'яса – на 2,7 %, молока на – 1,8 %. При цьому виробництво зернових культур зросло на 40,8 %, яєць – на 17,7 %.

Таблиця 2.

Динаміка обсягів виробництва основних видів сільськогосподарської продукції з розрахунку на одну особу (всі категорії господарств, кг) [2, 4]

Види продуктів харчування	Рік					2016 р. до 2012 р. %	Рік					2016 р. до 2012 р. %
	2012	2013	2014	2015	2016		2012	2013	2014	2015	2016	
1	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Україна						Рівненська область						
Зернові культури	1014	1386	1485	1403	1549	152,8	795	957	1054	948	1119	140,8
Цукрові буряки	404	237	366	241	328	81,2	785	459	469	391	468	59,6
Картопля	510	489	551	486	510	100	1155	1122	1124	1057	1075	93,1
Овочі	220	217	224	215	221	100,5	217	221	214	184	203	93,5
М'ясо (у забійній вазі)	49	53	55	54	55	112,2	48,6	51	51,9	46,6	47,3	97,3
Молоко	250	253	259	248	243	97,2	383	391,6	395,1	376,1	376,2	98,2
Яйця, шт.	419	431	456	392	354	84,5	424	445	449	487	499	117,7

Порівняння натуральних показників виробництва основних видів сільськогосподарської продукції на одну особу в Рівненській області з 2012 по 2016 р. свідчать, що цей показник був вищим від середнього по Україні протягом п'яти років у виробництві цукрових буряків, картоплі, молока та яєць і нижчим у виробництві зерна, овочів та м'яса.

Продовольча безпека найповніше знаходить своє вираження через показник споживання та його відповідність раціональним нормам споживання продуктів харчування. Йдеться про споживання продуктів харчування на одну особу на рік і забезпечення калорійності харчування людини, збалансованості білків, жирів і вуглеводів, достатньої кількості амінокислот [5].

Дослідження показують, що в цілому по Україні споживання основних продуктів харчування нижче раціональних норм, за винятком картоплі, хліба та овочів. Більше того, споживання однією особою продукції тваринного походження (м'ясо, молоко), плодів та ягід, а також риби та рибопродуктів не відповідає навіть мінімальним нормам (табл. 3). Калорійність добового раціону населення України в 2012 р. становила 2954 ккал., а в 2016 р. – 2742 ккал. При цьому 2016 рік став третім роком поспіль, коли відбувалося скорочення середньодобової поживності раціону українця, яке досягло рівня початку двотисячних. Разом

із тим калорійність раціону все ще на 10 % перевищує гранично допустимий рівень для цього індикатора – 2500 ккал.

Таблиця 3

Динаміка споживання основних харчових продуктів на одну особу на рік, кг [2, 4]

Види продуктів харчування	Мінімальна норма	Раціональна норма	Фактичне споживання основних продуктів харчування за роками					2016 р., раціональна норма до мінімальної %
			2012	2013	2014	2015	2016	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Україна								
М'ясо та м'ясопродукти, кг	52	80	54,4	56,1	54,1	50,9	51,4	64,3
Молоко	341	380	214,9	220,9	222,8	209,9	209,5	55,1
Яйця	231	290	307	309	310	280	267	92,1
Хліб та хлібопродукти	94	101	109,4	108,4	108,5	103,2	101	100
Картопля	96	124	140,2	135,4	141	137,5	139,8	112,7
Овочі	105	161	163,4	163,3	163,2	160,8	163,7	101,7
Плоди та ягоди	68	90	53,3	56,3	52,3	50,9	49,7	55,2
Риба та рибопродукти	12	20	13,6	14,6	11,1	8,6	9,6	48,0
Цукор	32	38	37,6	37,1	36,3	35,7	33,3	87,6
Олія	8	13	13	13,3	13,1	12,3	11,7	90,0
Рівненська область								
М'ясо та м'ясопродукти, кг	52	80	48,9	48,9	45,8	46,1	48,3	60,4
Молоко	341	380	239	232,4	222,2	213,1	203,5	53,6
Яйця	231	290	304	310	303	291	271	93,4
Хліб та хлібопродукти	94	101	113,3	110,9	106,8	101,2	94,9	94,0
Картопля	96	124	164,3	155,4	153,6	167,6	170,4	137,4
Овочі	105	161	150,9	152,7	149,1	141,7	137,2	85,2
Плоди та ягоди	68	90	39,4	42,4	40,6	40,6	38,0	42,2
Риба та рибопродукти	12	20	10,8	12,4	8,4	6,6	7,9	39,5
Цукор	32	38	41,9	40,6	38	36,4	32,9	86,6
Олія	8	13	12,3	12,3	11,6	10,9	9,9	76,2

Така ж тенденція спостерігається і в Рівненській області. У 2016 р. споживання продуктів харчування, окрім картоплі (137,4 %), не відповідало раціональним нормам. Порівняно з мінімальною нормою, споживання яєць, хліба, овочів, цукру та олії відповідає встановленим вимогам. Стосовно м'яса, молока, плодів та ягід, риби, то рівень їх

споживання не відповідає навіть мінімальним нормам. Калорійність добового раціону населення регіону за норми 3000 ккал фактично становила 2602 ккал.

Згадана тенденція свідчить про економічну кризу всередині країни, коли через суттєве зростання цін на продукти харчування населення стало обмежувати себе в їх споживанні [6]. Тобто власні енергетичні потреби забезпечує за рахунок доступніших продуктів, що вказує на незбалансованість у харчуванні. Щодо відповідності споживання продуктів харчування до раціональних норм, то оптимальною вважається ситуація, коли фактичне споживання продуктів харчування відповідає раціональній нормі [7].

У 2016 р. загальні сукупні витрати одного домогосподарства становили 5720,37 грн на місяць, із них на харчування використовувалось 2944,32 грн. [8]. По Рівненському регіону сукупні витрати знаходилися на рівні 4800,76 грн, на харчування витрачалось 2867,43 грн. Структуру витрат на харчування одного домогосподарства по основних групах продовольства в 2016 р. у середньому по Україні та по Рівненській області показано на рис.1–2.

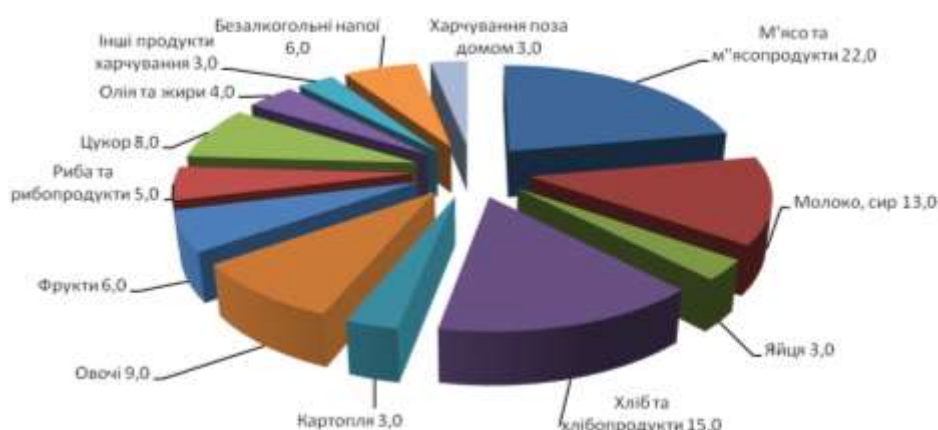

Рис. 1. Структура витрат на харчування одного домогосподарства по основних групах продовольства по Україні за 2016 рік [2, 4]

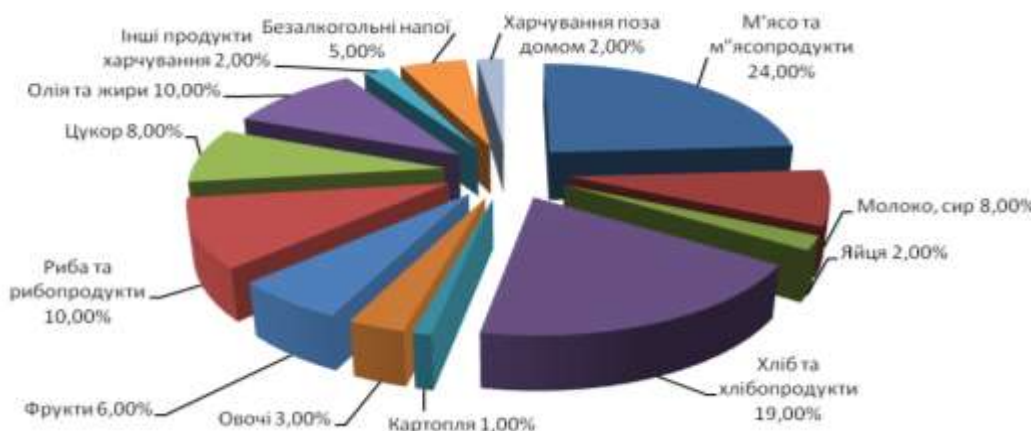

Рис. 2. Структура витрат на харчування одного домогосподарства по основних групах продовольства по Рівненській області за 2016 рік [2, 4]

У 2016 р. домогосподарства Рівненської області на продовольство витрачали 63,2 % від своїх споживчих сукупних витрат, що на 3,2 % перевищує встановлений граничний критерій для цього індикатора та є свідченням певних обмежень в економічній доступності продуктів харчування.

Очікуваним кінцевим результатом виконання продовольчої безпеки Рівненської області є задоволення потреби населення регіону в продовольстві за рахунок внутрішнього виробництва; забезпечення мінімальних норм споживання по усіх основних продуктах харчування та поступове підвищення споживання до раціональних норм; підвищення купівельної спроможності населення області за рахунок забезпечення їх цінової доступності; забезпечення раціонального харчування населення за доступними цінами; мінімізація «стрибків» цін, у тому числі сезонних, на окремі групи продуктів харчування, особливо на плодоовочеву продукцію.

Висновки. Повне продовольче самозабезпечення – це найважливіше завдання сільськогосподарського виробництва України та Рівненського регіону зокрема. У 2016 році відбулося погіршення значень більшості індикаторів, що характеризують стан продовольчої безпеки Рівненської області: зменшилася середньодобова калорійність раціону; знизився рівень доступності продуктів харчування для населення: 63,2 % від сукупних витрат домогосподарств проти 59,4 % у попередньому році. Споживання населенням регіону м'яса і м'ясопродуктів, молока, хліба та хлібопродуктів, яєць, овочів, плодів у своїй динаміці за роками має тенденцію до зменшення. На сьогодні залишається достатнім споживання тільки картоплі.

Стабілізація показників споживання харчових продуктів населенням, розширення меж державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників виступають обов'язковою умовою для підвищення рівня продовольчої безпеки на національному та регіональному рівнях.

Звідси державна політика забезпечення продовольчої безпеки в сучасних умовах повинна полягати в стимулюванні виробництва сільськогосподарської продукції вітчизняними виробниками.

Список літератури

1. *Сенєрович Н.В., Шевцов О.П.* Продовольча безпека в Україні: стан, проблеми, шляхи вирішення. *Актуальні питання аграрної політики: зб. наукових робіт 1999-2002.* Київ. 2002. №11. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.fem.znau.edu.ua/courses/agr_pol/files/pdf.

2. Сільське господарство України. Статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2017. С.19-226.

3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України: № 1277 від 29.10.2013.

4. Статистичний збірник по Рівненській області. Рівне: Головне управління статистики в Рівненській області, 2016. С. 90-249.

5. В. Славов, Г. Кутова, Г. Чернобай, О. Гордієвич. Продовольча безпека на регіональному рівні та проблеми її забезпечення. *Продуктивність агропромислового виробництва*. Київ. 2006. №3. С. 220-228.

6. Іщук Я.В. Статистичне забезпечення продовольчої безпеки. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_19/1/37.pdf.

7. Щербак Е.А. Дослідження рівня споживання та витрат населення на продукти харчування в Запорізькій області: регіональний аспект. *Продуктивність агропромислового виробництва. Економічні науки*. 2014. Вип. 26. С. 158-169. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pav_2014_26_25.

8. Витрати і ресурси домогосподарств України в 2016 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України). Статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2017. Ч.1. 380 с.

Современное состояние продовольственной безопасности Ровенского региона

Е.В. Чипак

Научно-исследовательский центр «Ровноагропромпроизводительность»

Проанализировано состояние продовольственной безопасности в Украине и в Ровенской области. Приведено динамику производства и потребления основных видов сельскохозяйственной продукции, продовольственных продуктов в сравнении с рациональными и минимальными нормами.

The present state of food safety in the Rovno region

E.V. Chypak

Rivne Research Center of Agro-industry

The state of food security in Ukraine and in the Rivne region is analyzed. The dynamics of production and consumption of the main types of agricultural products and food products is compared with rational and minimum standards.